

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Bildens betydelse för elevers begynnande läslärande – ur pedagogens perspektiv

Camilla Norén och Emma Nilsson

LAU350

Handledare: Birgitta Kullberg

Rapportnummer: VT07-2611-105

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen 41-60 poäng/ 61-80 poäng

Titel	Bildens betydelse för elevers begynnande läslärande – ur pedagogens perspektiv
Författare	Camilla Norén och Emma Nilsson
Termin och år	Vt 2007
Kursansvarig institution	Sociologiska institutionen
Handledare	Birgitta Kullberg
Examinator	Petra Angervall
Rapportnummer	2611-105
Nyckelord	Bilder, läsa bilder, läslärande

Bakgrund: Vi har under våra verksamhetsförlagda utbildningsperioder upplevt att när eleverna är i det begynnande läslärandet, använder bilden som en utgångspunkt för att tolka vad som står i texten. Vi har upplevt att intresset för bilden är stort bland eleverna. Vi vill i detta arbete belysa vilken betydelse bilden har för elevernas läslärande sett från pedagogens synvinkel.

Syfte: Vårt syfte med detta arbete är att studera vilken betydelse bilden har i elevernas begynnande läslärande. Syftet är även att få en fördjupad kunskap om hur vi som pedagoger kan dra nytta av bildens betydelse i vår kommande undervisning. Vi vill också ta reda på hur pedagogen kan använda bilden i undervisningen för att nå så många elever som möjligt. Vi vill även ta reda på vad eleverna tittar på först, bilden eller texten, för att ha en uppfattning om hur de tänker.

Frågeställningar: Vilken roll spelar bilden i läslärandet för nybörjarläsaren?

Metod: Undersökningen kan sägas vara kvalitativ eftersom vi söker oss till människors tankar och förståelse. Vi försöker inte mäta kunskapsförhållande. Studiens vetenskapliga redskap är intervjun.

Resultat: Att lära sig läsa är en komplicerad process för nybörjarläsaren. Därför är det viktigt att texterna som ska läsas är meningsfulla för eleverna. Som pedagog är det viktigt att skapa ett samband mellan ord, tanke, bild och skrift. Bilden är ett viktigt stöd i läslärandet hos nybörjarläsaren. Genom att ge eleven rätt verktyg för att kunna tolka och avläsa bilder ger man eleven samtidigt möjligheten att kunna använda bilden som ett facit och därmed kunna rätta sig själv i läsningen.

Alla forskare är dock inte överens om att bilden är ett bra hjälpmedel vid läslärandet. En del forskare menar att det underlättar för eleven om bild och text kompletterar varandra andra påvisar att det bilden kan skapa kaos för en nybörjarläsare. Ytterligare en tredje part menar att det inte finns något som påvisar att bilden varken är positiv eller negativ vid läslärandet. Efter intervjuerna med pedagogerna visade det sig att bilden är det som gör att man kan ge en bok till en elev som inte kan läsa. Bilderna fungerar som ett slags "isdubbar" som ger eleven fäste och trygget att kunna gå vidare i läslärandet.

Innehållsförteckning

1	Bakgrund	1
1.1	Inledning	1
1.2	Fördelningen av arbetet mellan oss	1
2	Syfte och problem	2
2.1	Frågeställning	2
2.2	Disposition	2
3	Litteraturgenomgång	4
3.1	Centrala begrepp	4
3.1.1	Läslärande	4
3.1.2	Läsa bilder	4
3.1.3	Kursplanen i svenska	4
3.1.4	Kursplanen i bild	5
3.1.5	Det sociokulturella perspektivet	5
3.1.6	Vår definition av begreppet bild	6
3.2	Elevernas begynnande läsning ur ett lärarperspektiv	6
3.2.1	En kort tillbakablick	6
3.2.2	Definition av läsning	6
3.2.3	Läsprocessen	6
3.3	Bildens betydelse	7
3.4	Bildens samspel med texten	9
3.5	Sammanfattning	10
4	Metod	12
4.1	Avgränsning	12
4.2	Undersökningens urvalsgrupper	12
4.3	Undersökningens intervjuer	13
4.4	Intervju med barn	13
4.5	Etik	14
4.6	Studiens målgrupp	14
4.7	Studiens trovärdighet	14
4.8	Bearbetning av data	15
5	Resultatredovisning med reflekterande tankar	16
5.1	Inledning	16
5.2	Bildens betydelse	16
5.3	Inblick hos eleverna	17
5.4	Användandet av bilden i läslärandet	18
5.5	Bildens betydelse vid val av bok	19
5.6	Bildens betydelse minskar	20
5.7	Studiens huvudresultat/slutsatser	20
6	Diskussion	22
6.1	Metoddiskussion	22
6.1.1	Intervjuerna	22
6.1.2	Fråga till eleverna	22
6.2	Resultatdiskussion	23
6.2.1	Bildens betydelse	23
6.2.2	Bilden som ett hinder	23
6.3	Hur kan bilden användas i undervisningen?	24
6.4	Förslag på fortsatt forskning	25
7	Litteraturlista	26
	Bilagor	

1 Bakgrund

1.1 Inledning

Fokus i denna uppsats ligger på bildens betydelse för elevernas läslärande sett ur pedagogens synvinkel. Under våra verksamhetsförlagda utbildningsperioder (VFU) har vi uppfattat att när eleverna är i det begynnande läslärandet använder de bilder för att tolka handlingar i boken. Vi har även upplevt att bilden fångar och inspirerar eleverna. Vid högläsningstillfällen har vi upplevt att eleverna har varit angelägna om att få se bilderna. Vi har upplevt att intresset för bilden är stort bland eleverna.

Vi riktar oss mot de tidigare skolåren, förskoleklass, år ett samt år två, eftersom fokus på läslärandet framför allt sker under de åren. Under våra VFU-perioder har vi båda varit i de lägre skolåren och har då fått uppleva hur läsundervisningen går till. Vi har båda för avsikt att arbeta inom de tidigare åren och känner ett stort engagemang för detta.

Vår förförståelse är att bilden spelar en stor roll för eleverna och att pedagogen bör vara medveten om detta och använda bilden på ett medvetet sätt. Genom att göra det tror vi att fler elever upplever glädjen med läsningen. Enligt läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) står det att: ”Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva skall varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga” (s. 11).

Vi uppfattar att eleverna först tittar på bilden och därefter läser tillhörande text. Därför tror vi att det är viktigt att bilden i läseböcker stämmer väl överens med texten. Eftersom många elever kan vara osäkra i början av läslärandet och vi upplever att de tar stöd i bilden för att få sammanhang och förståelse för texten.

Skälet till att vi valt att se det med pedagogens ögon är att vi inom en snar framtid kommer att ha den rollen. I dagsläget uppfattar vi att det inte finns särskilt mycket forskat kring ämnet och därför har vi haft intresse av att fördjupa oss i detta. Även Lpo 94 tar upp vikten av att variera sig och kunna nå eleverna på flera olika sätt genom att: ”Lärarna skall sträva efter att i undervisningen balansera och integrera kunskaper i sina olika former” (s. 14).

1.2 Fördelningen av arbetet mellan oss

Arbetet har fungerat mycket bra mellan oss. Vi har tillsammans tagit ansvar för att allt arbete ska bli gjort. Vi har delat upp de faktaböcker vi har använt mellan oss för att båda två få en chans att sätta oss in i ämnet. Vi har sedan tillsammans skrivit texten och diskuterat och analyserat oss fram. Vi känner oss båda två mycket nöjda med hur arbetet har fortlöpt och hur resultatet blev.

2 Syfte och problem

Vårt syfte med detta arbete är att studera vilken betydelse bilden har i elevernas begynnande läslärande. Vårt syfte är även att få en fördjupad kunskap om hur vi som pedagoger kan dra nytta av bildens betydelse i vår kommande svenskundervisning. Vi tar även reda på hur pedagogen kan använda bilden i undervisningen för att nå så många elever som möjligt. Vi vill även ta reda på vad eleverna tittar på först, bilden eller texten, för att ha en uppfattning om hur de tänker. Med bild menar vi den tryckta samlingsbild som finns i direkt anknytning till texter i elevernas böcker.

2.1 Frågeställning

Vilken roll spelar bilden i läslärandet för nybörjarläsaren?

2.2 Disposition

Vi har lagt upp arbetet på följande sätt. Vi börjar med en litteraturgenomgång där vi tar upp aktuell forskning och viktiga centrala begrepp. Efter det följer ett metodkapitel där vi går igenom varför vi valde en kvalitativ studie med intervjuer och på vilket sätt vi genomförde dem. Efter metodavsnittet kommer resultatet. Där går vi igenom vad vi fick fram under intervjuerna. Vi avslutar med en diskussion där vi diskuterar resultatet kopplat till litteraturen.

3 Litteraturgenomgång

På följande sidor tar vi upp centrala begrepp som ligger till grund för förståelsen av litteraturgenomgången. Vi kommer även att hänvisa till läroplanen samt kursplaner för ämnena svenska och bild. Vår definition av begreppet bild kommer att diskuteras. Efter det följer ett avsnitt där vi tar upp elevernas läslärande sett ur ett lärarperspektiv. Slutligen kan ni läsa om vilken betydelse bilden har samt vilket samspel som finns mellan bild och text.

3.1 Centrala begrepp

3.1.1 Läslärande

Vi har gjort ett medvetet val när vi väljer att använda oss av begreppet läslärande istället för läsinläring. Lindö (1994) refererar till Skolverkets rapport *Bildning och Kunskap* genom följande uttryck: ”Begreppet inläring leder tänkandet till att det är något utifrån som ska tas in medan man kan tänka på lärande som en aspekt av mänsklig social och praktiskt handling” (s. 26). Vi anser att pedagogen inte kan lära någon elev någonting utan enbart skapa förutsättningar för att lärande ska ske.

3.1.2 Läsa bilder

Vi nämner flera gånger under arbetets gång begreppet läsa bilder. Med det menar vi att precis som med en text, läser och söker man efter någon information när man tittar på en bild. Att läsa bilder innebär att man tittar på olika punkter i en obestämd ordning, jämfört med att läsa en text. Texten läses i en bestämd ordning, i västvärlden från vänster till höger (Pettersson, 1991).

3.1.3 Kursplanen i svenska

Kursplanen i svenska tar upp att inom svenskämnet finns huvudansvaret för att eleverna ska få sin språkliga utveckling. Det innebär att eleverna ska kunna använda språket tydligt i både skrift och tal. De ska också få en ökad förmåga att förstå, uppleva och tillgodogöra sig litteraturen. Vidare tar kursplanen upp att detta inte alltid behöver ske genom läsning utan det kan också ske genom drama, avlyssning och att studera bilder. Ämnet svenska ska utveckla elevernas kunnande för att förstå, uppleva och tolka texter. ”Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder” (Internet, 2007-05-16).

I Skolverkets (2000) beskrivning av strävansmålen för ämnet svenska står det att ”eleven ska utveckla sin förmåga att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika slag och att anpassa läsningen och arbetet med texten till dess syfte och karaktär” (Internet, 2007-05-16).

I de mål som eleven ska ha uppnått när de kommer till slutet av det femte skolåret är bland annat att kunna uppleva och förstå budskap och skeende i litteratur som är skriven för elever. De ska även kunna samtala om läsningen och reflektera över texterna. Vidare ska eleven kunna reflektera och värdera innehåll och uttrycksmedel bland annat bilden.

3.1.4 Kursplanen i bild

I Skolverkets (2000) beskrivning av kursplanen i bild står det att eleven ska bli medveten om bilden som språk och dess roll i olika sammanhang och kulturer. Eleven ska också utveckla en förmåga att kommunicera med hjälp av sin egna och andras bilder. Det står även att ”utbildningen i ämnet syftar till att utveckla såväl kunskaper om bilden som kunskaper i att framställa, analysera och kommunicera med bilder” (Internet, 2007-05-16). Eleven ska utveckla en förmåga att analysera och samtala om bilder och förstå att de har en betydelse av att skapa mening och innehåll utöver det föreställande. Idag sker mycket av kommunikationen genom kombinationer av olika medier och det ställer ett stort krav på att eleverna ska kunna tolka och förstå bilder.

Vikten av att kunna läsa bilder tas även upp i mål att sträva mot i kursplanen för ämnet bild. Det uttrycker att eleven:

- blir medveten om bilden som språk och dess roll och användning i skilda sammanhang och kulturer samt utvecklar förmåga att kommunicera med hjälp av egna och andras bilder,
- utvecklar förmågan att analysera och samtala om bilder och förståelse av att bilden bär betydelser, skapar mening och har ett innehåll utöver det föreställande (Internet, 2007-05-16)

3.1.5 Det sociokulturella perspektivet

Olga Dysthe (2003) skriver om det sociokulturella perspektivet och om dess grundare Lev Vygotskij. Han arbetade med att förstå hur det mänskliga medvetandet utvecklades. Vygotskij ansåg att lärande sker i ett socialt samspel med andra. Att vara social betyder att vara i interaktion med andra människor.

Caroline Liberg (2006) skriver för att eleven ska lära sig läsa och skriva menar de inom det sociokulturella perspektivet att det ska göras tillsammans med andra vuxna och elever. Vygotskij menar att pedagogens roll är särskilt viktig då han/hon vet var eleven är i sin utveckling och kan på så sätt utmana det individuella hos varje elev på bästa sätt.

Själva utgångspunkten för lärande är, enligt Vygotskij (i Dysthe, 2003) då en elev är en del av den gemenskap som finns i den sociala gruppen. Det är här utgångspunkten för lärande uppstår. ”Från ett sociokulturellt perspektiv är språk och kommunikation själva förbindelseledet mellan individuella mentala processer och sociala läroaktiviteter” (s. 10).

Vidare skriver Dysthe att Vygotskij menar att det är meningslöst att undervisa elever i något som de inte är mogna för eftersom de då inte är redo att ta till sig den kunskapen. Under en elevs utveckling sker en mognadsprocess som gör det möjligt för en läroprocess att äga rum. Tidigare har undersökningar av barns mentala utveckling haft fokus på vad barnet kan på egen hand. Vygotskij menar istället att det är bättre att ta reda på vad barnet kan med hjälp av någon annan, mer kunnig person, exempelvis en pedagog. Detta kallar han för den närmaste utvecklingszonen. Här är alltså det mellanrum mellan det barnet kan på egen hand och vad den inte kan med hjälp av någon annan. Med tiden utvecklar barnet det den kan i samspel med någon annan till sitt egna, som den nu kan klara av på egen hand. I och med att barnet utvecklas hela tiden är det nya utmaningar som byts av i den närmaste utvecklingszonen. Allt för att barnet ska få ett livslångt lärande.

3.1.6 Vår definition av begreppet bild

Rune Pettersson (1991) säger att ”I en bild utgör grundelement som punkter, linjer och areor en nivå som bildar former som bildar syntagmer eller delbetydelser. Dessa samverkar till hel- eller helhetsbetydelser av stillbilder, bildsammanställningar eller rörliga bildberättelser” (s. 79). Pettersson menar alltså att det är beroende av hur dessa beståndsdelar (punkter, linjer och areor) varierar när det gäller bland annat storlek, färg, form, tjocklek med mera är grunden till hur vi uppfattar bilden.

Lena Kåreland och Barbro Werkmäster (1976) uttrycker att bilden inte är någon avbildning av verkligheten och en bild har inte några sanna eller slutgiltiga tolkningar. Denna mångtydighet som bilden har är en styrka och utmaning. Det är viktigt att lära eleverna detta och där spelar skolan och förskolan en viktig roll.

Vi har upplevt att det finns olika bilder. Det finns bilder som enbart avbildar ett föremål från texten. Sen finns det även händelsebilder som föreställer händelsen som texten vill förmedla. Till slut kan det finnas bilder som är både och, alltså att det finns ett föremål representerat i en händelsebild. Vi kommer vidare att prata mest om bilder som avbildar föremål samt händelsebilderna.

3.2 Elevernas begynnande läsning ur ett lärarperspektiv

3.2.1 En kort tillbakablick

Eva Längsjö och Ingegärd Nilsson (2005) skriver att den begynnande läskunnigheten uppkom redan på 1600-talet här i Sverige. Detta på grund av att Luther och reformationen ansåg att varje individ skulle kunna läsa sin bibel för att på så sätt finna sin rätta tro. Vidare skriver de om att allmän läskunnighet uppkom 1686 då läskunnigheten kontrollerades och dokumenterades vid husförhören. De skulle svara på katekesfrågor och de som inte kunde svara på dessa frågor kunde hamna i fängelse, få böter eller stockstraff. De som inte kunde läsa fick inte heller gifta sig, konfirmeras, vittna i ting samt delta i nattvard.

Idag är skolans viktigaste uppgift att lära eleverna läsa. Alla ska kunna läsa när de går ut skolan. Enligt Ingvar Lundberg (2006) är den uppgiften mer angelägen än någonsin eftersom skriftspråket får allt större betydelse i både arbetslivet och samhällslivet. Om man inte kan läsa är det lätt att hamna utanför. Nästan alla arbeten idag har krav på goda läskunskaper.

3.2.2 Definition av läsning

Lundberg (2006) definierar vad läsning är genom att säga att ”lära sig läsa är att, med utgångspunkt i elevernas naturliga samtalsspråk, gradvis närma sig ett mer distanserat språk, att successivt frigöra sig från ’här-nu-’språket” (s. 17). Han menar att man bör göra eleverna medvetna om att det är en skillnad mellan tal och skrift. Vidare menar han att eleverna helt enkelt måste knäcka koden för att lära sig läsa. Eleverna behöver lära sig att det talade ordet kan delas upp i olika delar som i sin tur representeras av en bokstav. Eleverna behöver alltså bli medvetna om ordens uppbyggnad.

3.2.3 Läsprocessen

Enligt Rigmor Lindö (1994) är det en komplicerad process att lära sig läsa. De ord som eleven möter under början av läslärandet bör vara meningsfulla och inte bara nonsensord. För eleven gäller det att skapa ett samband mellan ord, tanke, tal, bild och skrift.

Den metod som enligt Lindö används mest i Sverige är den så kallade delmetoden eller ljudmetoden. Det innebär att pedagogen lär eleverna hur varje bokstav låter och sen ljudar samman lätena till ord. Man utgår från delarna och sätter ihop dem till en helhet. Samtidigt har den omvända metoden ökat de senaste åren. Den andra metoden utgår från hela ordet som eleven lär sig känna igen. Pedagogen och eleverna gör sedan en analys av ordet och vilka ljud det innehåller, vilket ljud som kommer först, i mitten och sist. Enligt Lindö finns det en tredje metod som kallas ordbildsmetoden. Då lärs orden in som hela ordbilder och inte analyseras. Denna metod både börjar och slutar med helheten. En fördel med denna metod är att vi i vårt språk har en del ljudstridiga ord som blir lättare att lära in. Dock brukar forskarna inte säga att pedagogerna ska använda sig utav enbart en metod utan anpassa undervisningen efter eleverna. En del elever lär sig bäst genom att ljuda medan andra lär sig genom att se orden som helheter. Även Liberg (2006) tar upp detta i sin forskning. Enligt henne är de flesta forskare idag eniga om att pedagogen bör kombinera helordsmetoden och ljudningsmetoden då eleverna ska lära sig läsa. Detta just för att de tror att elever både utgår från de små delarna till helheten samt från helheten till delarna när de lär sig läsa.

Elevers hjärna uppfattar meningsfulla enheter först enligt Åkerblom (i Lindö, 1994). Det är konstaterat att elever som lär sig läsa själva utgår från hela ord. Åkerblom anser även att många elever vid skolstarten inte är mogna för att lära sig läsa via delmetoden. Han anser att deras hjärna inte är mottaglig för att uppfatta enskilda fonem i ett ord. Det är lättare för eleverna att uppfatta stavelser och hela ord. Enligt Åkerblom finns det stora fördelar med att låta eleverna tidigt arbeta med sammanhängande och meningsfulla texter. Ofta har de sammanhängande texterna en viss överflöd information som hjälper till och ökar förståelsen av texter.

Enligt Göta Englund och Bodil Jönsson (2006) finns grunden för ett lyckat läslärande i följande punkter

Pedagogens metoder, engagemang och kompetens

En god relation mellan pedagog och elev

Övriga psykologiska och sociala förhållande

Elevers kognitiva funktioner

Elevers sinnesfunktioner (t ex syn, hörsel)

(s. 7)

Englund och Jönsson (2006) påstår att en förutsättning för en lyckad läsutveckling är att varje elev ska få bevara, bygga upp och öka sin självkänsla och sitt självförtroende. Därför är det viktigt att eleverna ska få läsa texter som ligger i nivå med deras utvecklingsnivå. För nybörjarläsaren är det viktigt att få börja med enstaka ord och bokstäver. Pedagogens uppgift är enligt Englund och Jönsson att: "Entusiasmera, inspirera och handleda barnet" (s. 7). En av pedagogens viktigaste uppgifter är att ordna läsmaterialet så att svårighetsgraden ökar med små steg.

3.3 Bildens betydelse

Det är konstaterat att bilder kan ha många olika funktioner och effekter. En av de vanligaste är enligt Pettersson (1991) att bilden ska: "Väcka uppmärksamhet och skapa intresse" (s. 102). Bilden kan även, fortsätter Pettersson, motivera eleven till att ta upp och titta på en bok och eventuellt börja läsa den.

Lena Kåreland (2001) skriver att barn i dagens samhälle möter bilder i större utsträckning än vad som gjordes förr och att det är viktigt att komma ihåg att en bild är tolkningsbar. Idag möter barnen bilder väldigt tidigt i sina liv. Ofta är det genom så kallade pekböcker. Dessa böcker innehåller endast bilder som vanligtvis symboliserar något, för barnen, bekant.

Idag är det vanligt att sidorna i läroböckerna innehåller illustrationer, ibland flera olika. Evans, Watson och Willows (i Pettersson, 1991) gjorde en undersökning där de gick igenom en mängd lärobokssidor. I böcker för de lägre åldrarna var 95-100 % av sidorna illustrerade. Undersökningen visade också att för de lägre åldrarna kunde illustrationerna täcka halva sidan. Idag är det ofta för många bilder i läroböckerna och det stora antalet bilder kan påverka texten negativt. Ofta är det en dålig koppling mellan texterna och bilderna.

Pettersson (1991) skriver att en bild kan användas i syfte för att förstärka ett budskap. Han menar också att det är lättare att komma ihåg något som jag sett än något jag hört men att det fungerar allra bäst när det finns tillgång till både text och en förstärkande bild, dock ej med för mycket detaljer på. Pettersson säger också att bilder kan vara *kompenserande* och därmed hjälpa lässvaga elever till att bättre och lättare förstå textens innehåll. Vidare menar Pettersson att precis som eleverna lär sig läsa, ska de lära sig läsa bilderna. Därför är det viktigt att anpassa bildspråket så att det passar just de tänkta eleverna. Svårigheten bör öka successivt och anpassas för de olika skolåren.

Enligt Ekström och Isaksson (2006) ska nybörjarboken ha många och bra illustrationer som förstärker texten. En lärare har sagt att bilderna ska vara som ”isdubbar” som ger ett ordentligt fäste när nybörjarläsaren arbetar sig igenom texten. Ofta kan bilder ge en bättre och tydligare överblick och förståelse av ett ämne. Bilderna är bra på att ge eleverna en rumslig information och även storleks- och tidsrelationer.

Kåreland och Werkmäster (1976) menar att för eleverna är bildspråket lika naturligt som det talade språket. Det de ser upplever de ofta engagerat och intensivt. Bilden är ett betydelsefullt kommunikationsmedel. Det är därför viktigt att miljön kring eleverna är rik på bilder och möjligheter för att skapa själv. Även Lindö (1994) tar upp och skriver om att det i elevernas ”språkande ingår bild, lek, drama, sång och musik som naturliga språkliga kunskapsformer” (s. 91).

Birgitta Allard, Margret Rudqvist och Bo Sundblad (2001) skriver att avläsningen styrs av förförståelsen. Detta visar sig tydligt där det finns både text och bild. Bilden fångar vår uppmärksamhet och gör att vi får vissa tankar om texten. Om bilden stämmer illa överens med texten kan vi även läsa av fel. Vi vuxna kan korrigera oss själva men för eleverna som precis börjat sitt läslärande blir det svårt. Enligt författarna läser fyra- femåringar bilderna och sexåringen som kan läsa hämtar fortfarande mest information från bilden.

Om bilden och texten inte stämmer överens ändrar eleven texten och läser alltså av fel. Detta gör eleven för att få texten att stämma överens med bilden. Även äldre elever kan ha svårt med att bilden och texten inte stämmer överens. I en del läromedel har texten plockats bort och ersatts av bild istället, vilket gör den betydligt mer svårläst och ställer högre krav på elevernas slutledningsförmåga.

3.4 Bildens samspel med texten

En illustration kan ofta förmedla mer än vad texten gör, uttrycker Kåreland och Werkmäster (1976), bilden kan ge texten något extra och locka till inlevelse och stimulera fantasin. Det som skiljer en bild från en text är att bilden liknar det den refererar till. Eftersom det bilden refererar till har ungefär samma uttryck i olika länder är även bildens språk internationellt. Idag har vi ett stort internationellt utbyte vilket har medfört att bildens betydelse har ökat i olika kommunikationsprocesser skriver Hasse Hansson et al (1999). Hansson et al menar att i de allra flesta fall kompletterar bild och text varandra för att uppnå starkast möjliga begriplighet. Han säger även att: ”Tusen ord kan i många fall uttryckas med en bild” (1999: 69). Även Pettersson (1991) diskuterar samspelet mellan text och bild och finner att det är två helt olika språk men som kan komplettera varandra.

Ulrika Leimar (i Lindö, 1994) har funnit att många av läseböckernas bilder är olämpliga eftersom bilderna i böckerna är representerade av vuxna människor och eleverna kan då tolka bilden på ett helt annat sätt. De bilder som ska representera ett specifikt bokstavsljud kan innebära förvirring för eleven. Eftersom det är enstaka bilder förväntas eleven ha just den specifika bilden i sin referensram. För de elever som har bilden i sin referensram kvarstår risken eller ibland möjligheten att de gör en feltolkning av bilden som i sin tur påverkar begreppsanvändningen. Enligt Leimar är det viktigt att ställa frågor till bilderna för att eleverna ska kunna göra kopplingarna mellan text och bild. Frågorna ska inte behandla vilket specifikt ord som passar bilden. Istället ska de ta upp en undran om vad bilderna föreställer och vad som händer. Leimar framhåller också hur viktigt det är att pedagogen i undervisningen använder sig utav de bilder som eleven själva bär med sig, ritar och namnger. Leimar menar att då kan de bilderna användas som verktyg i den fortsatta läslärandeprocessen, genom att läraren får en tydlig bild över var eleven befinner sig i dess begrepps- och bildningsprocess. (Jonsson, 2006)

Både Leimar och Maja Witting ser det som ett problem att de bilder som används i läsböcker, används i syftet att vara entydiga men kan ofta vara tolkningsbara och ha en dubbel betydelse för eleverna. Om läslärandet ska bygga på utgångspunkt från bilderna menar Leimar och Witting att det är pedagogen som skapar en entydig bild hos eleven av vad illustrationen visar. Pedagogen bortser då från elevernas idéer och tankar kring illustrationerna. Problemet med dessa illustrationer är att det enbart finns ett rätt svar oavsett hur eleven spontant tolkar bilderna. Exempelvis rosen som är bilden för bokstaven r kan av eleverna tolkas som blomma istället. Leimar och Witting tar stort avstånd för användandet av bilder i läslärandet. Även en forskare vid namn Perry Nodelman gör detta. Han ger uttryck åt starka tvivel inför att eleven entydigt ska förstå vad bilden ska föreställa genom att förstå vilken första bokstav som förväntas tränas denna gång (Jonsson, 2006).

Längsjö och Nilsson (2005) skriver att anhängare av Wittingmetoden, som hör hemma inom psykolingvistik, anser att bilden inte har någon betydelse vid elevers läslärande. Lundberg (i Jonsson, 2006) hävdar att bilder kan ha en negativ inverkan på läsningen, men att effekterna ofta är olika för olika elever. Han menar också att bilderna i läseböckerna finns där på gott och ont. ”Ibland stödjer de läsningen, ibland stör de läsningen” (s. 69). Det stöd Lundberg menar att bilderna ger är att de stimulerar fantasin och känslor hos eleven. Bilderna kan även ge inspiration till samtal om bilden och texten. För impulsiva elever kan bilden ofta vara ett hinder i läsningen och gör texten poänglös. Bilden kan förvirra och förvilla genom att ha oriktiga storleksproportioner, egendomliga perspektiv och oväsentliga detaljer. Bilden kan också uppmuntra eleven till att gissa när det läser istället för att ljuda (Jonsson, 2006). Även Åkerblom är kritisk mot illustrationer i läsböcker.

Han menar att elever med koncentrationsproblem blir distraherade av bilderna vid läsningen. Enligt honom verkar en del elever ha svårare att arbeta med text och bild på samma gång. Det kan kanske bero på att hjärnan blir överbelastad med information när den ska arbeta med flera enheter samtidigt tror Åkerblom (i Lindö, 1994).

Enligt psykologen Adams (i Jonsson, 2006) finns det ingen forskning som säger varken ja eller nej till om bilderna kan påverka läsaren negativt eller positivt. Adams menar att bilderna kan vara lättare att komma ihåg och samtidigt ge ett förtydligande till texten. Enligt Adams finns det inget som tyder på att bilder skadar texternas sammanhang.

Pettersson (1991) skriver att bilder har en betydligt större genomslagskraft än vad text har. Bilder har även en förmåga att påverka oss mer än vad en text gör. Eleverna har blivit skrämde av att se en våldsam film i ett TV- eller videoprogram men inte av att läsa om samma händelse i till exempel en bok. Enligt Pettersson beror detta på att det vi ser verkar vara mer konkret än det som vi läser. Det krävs även en högre kognitiv förmåga att läsa än för att titta på bilden. Bildspråket påverkar alltså känslor och attityder.

3.5 Sammanfattning

Det är en komplicerad process att lära sig läsa och därför bör de texter som eleverna möter i början av sitt läslärande vara meningsfulla för dem. Detta även för att de ska få ökad självkänsla och ett ökat självförtroende i sitt läsande. Pedagogens uppgift i detta arbete är att skapa en bra miljö för lärande där pedagogen handleder och inspirerar eleven (Englund och Jönsson, 2006). Allt för att det ska bli enklare för eleven att skapa ett samband mellan ord, tanke, tal, bild samt skrift (Lindö, 1994).

Forskarna är ej överens angående bildens effekter vid läslärandet. Men Pettersson menar att eleverna kommer ihåg saker bäst om de får läsa av både text och bild (1991). Även Hansson et al (1999) anser att det i de flesta fall är så att bild och text kompletterar varandra för att uppnå starkast möjliga begriplighet.

Eftersom en bild är tolkningsbar menar Leimar att det är viktigt att ställa frågor kring de bilder som eleverna ser för att de inte ska tolka bilderna på fel sätt. Psykologen Adams (i Jonsson, 2006) påpekar att det inte finns någon forskning som tyder på att bilden påverkar läsaren varken positivt eller negativt.

Trots att det finns olikheter i vad forskarna anser om att ta med bilden i elevers läslärande så är de flesta eniga om att det är ett bra komplement. Vår definition av en bild är framför allt den bilden som avbildar ett föremål från texten samt händelsebilder som föreställer händelser ur texten.

4 Metod

I detta arbete har vi valt att utgå från intervjuer. Vi har valt att göra en så kallad respondentundersökning. Det är intervjupersonernas egna tankar och reflektioner som är väsentliga för oss. Detta innebär dessutom att vår studie är kvalitativ. I sådana studier är det just människors tankar och förståelser man söker snarare än mätning av kunskaper. Vi har försökt att använda oss av den hermeneutiska traditionen. Nils Gilje och Harald Grimen (2004) menar att för att kunna tolka delarna måste helheten tolkas och för att helheten ska kunna tolkas måste delarna tolkas. Vi har använt den hermeneutiska cirkel som hjälp när vi försökte tolka intervju svaren. Den hermeneutiska cirkeln visar, enligt Gilje och Grimen, att det finns: ”Samband mellan det vi ska tolka, förförståelsen och det sammanhang som det måste tolkas i” (s. 190). Vidare anser Gilje och Grimen att det finns två traditioner inom hermeneutiken. Den första traditionen bortser från aktörernas handlingar och ingen hänsyn tas till deras egna uppfattningar. Den andra traditionen utgår istället från de personliga uppfattningarna som aktörerna har och att det är just det som ger deras handlingar en mening. Vi anser att det i vår uppsats går att finna båda traditionerna. Litteraturgenomgången kan placeras i den första traditionen och intervjuerna återfinns i den andra traditionen.

4.1 Avgränsning

För att avgränsa arbetet har vi valt att lägga fokus på bildens betydelse ur pedagogens perspektiv och inte ur elevernas. Detta har vi gjort eftersom vi båda två inom en snar framtid kommer att stå inför en elevgrupp och hjälpa de eleverna till en god läsutveckling. Samtidigt kände vi att det var viktigt att ha en tydlig avgränsning för att inte arbetet skulle sväva ut och bli osammanhängande. Det blev en naturlig avgränsning när det gällde vilka skolår vi valde att fokuserade på eftersom läslärandet framför allt sker de första tre åren i skolan, med start i förskoleklassen. Med tidigare åldrar menar vi alltså förskoleklass, ettan och tvåan.

4.2 Undersökningens urvalsgrupper

Intervjuerna har gjorts med fem verksamma pedagoger, varav alla arbetar på samma skola. Vi har valt att kalla intervjupersonerna A, B, C, D och E för att garantera intervjupersonerna anonymitet. Intervju person A är en medelålders kvinna som har arbetat inom barnomsorg och förskoleklassverksamhet i ungefär 25 år. Pedagog B är en relativt ung kvinna som arbetat som pedagog bland de yngre eleverna i sex år. Pedagog C är även hon en kvinna i 40-årsåldern som arbetat som grundskolelärare i sju år, innan dess arbetade hon tio år inom förskolan. Pedagog D är en ung kvinna som arbetat som pedagog i fyra år. Pedagog E är en äldre kvinna som är inne på sitt 36:e år som grundskolelärare. Vi är medvetna om att det är stor skillnad i hur länge pedagogerna har varit verksamma och det kommer vi givetvis ta i beaktning om vi finner oenigheter i svaren. Samtidigt tror vi att det kan vara intressant att se om det finns skillnad i synsätt hos de nyligen utexaminerade pedagogerna jämfört med dem som har arbetat länge.

I undersökningen deltar dessutom 42 elever som fått svara på en fråga. Vi började med att skicka ut lappar till elevernas vårdnadshavare där vår fråga till eleverna stod samt om deras barn fick delta i vår undersökning (bil. 1). Intervjuerna av eleverna ägde rum på deras skola i ett enskilt rum där en och en kom in och svarade på frågan. Samtliga elever går i skolår ett och kommer från två olika klasser på samma skola.

4.3 Undersökningens intervjuer

Vi fokuserar i första hand på intervjuer och använder därefter litteraturen för att finna samband mellan verkligheten och det skrivna i litteraturen. Dessa förfaringssätt kompletterar varandra och ger en bred bild av verkligheten.

Vi har lagt upp intervjuerna som samtalsintervjuer där vi har haft en intervjumall (bil. 2) som vi följt, men det har samtidigt funnits möjlighet att ställa följdfrågor och komma med kommentarer. Det har inneburit att det har blivit en viss variation mellan de olika intervjuerna. Det vi har funderat på efter intervjuerna är om intervjupersonerna har uppfattat frågorna rätt, om de har varit bekväma nog att svara ärligt och om vår tolkning sedan har varit riktig. Anledningen till att vi valde intervju- och inte enkätundersökning är att vi ville ha ett personligt svar från intervjupersonerna samt möjligheten att just ställa följdfrågor om vi upplevde svaren som oklara (Dannebjörk m fl, 2006).

Intervjuerna genomfördes på pedagogernas skola då det var smidigast och sparade mest tid för alla berörda. Vi hade tillgång till ett mindre rum, där vi var ostörda under hela intervjupasset. Under skoldagen används detta rum som resursrum för elever som behöver extra stöd i undervisningen. Pedagogerna hade fått utsatta tider då de skulle komma. De hade även fått ut intervjufrågorna några dagar tidigare för att kunna förbereda sig. Vi valde att använda bandspelare och spela in intervjuerna för att senare kunna få så utförliga svar som möjligt.

Att använda oss av intervjuer kändes passande eftersom vi ville utgå från pedagogernas perspektiv. Genom att endast välja kvinnliga pedagoger undviker vi problemet att behöva ta ställning till om eventuella oenigheter i svaren beror på genus eller ej. Vi är väl medvetna om att den personliga kontakten mellan pedagogerna och oss som intervjuare kan ha påverkat de svar vi fått.

4.4 Intervju med barn

För att veta hur eleverna tänker kring detta valde vi att ställa en fråga till två klasser i år ett, på samma skola som pedagogerna vi intervjuade. Eleverna togs ut enskilt och vi ställde en fråga till dem, *Vad tittar du på först, bilden eller texten?*

Svaren sammanställde vi i en tabell, där vi skilde klasserna åt och även pojkar från flickor. Genom tabellen blev resultatet tydligt. Något som kan ha påverkat resultatet var att eleverna inte kände oss och kan ha upplevt det som lite obehagligt när de ensamma skulle komma ut och svara på en fråga. De kan även ha känt sig underlägsna oss eftersom vi var två stycken i rummet.

4.5 Etik

Vetenskapsrådet (2002) har kommit fram till fyra råd gällande forskning. Den första regeln gäller att alla som är involverade i en undersökning ska bli informerade om vilka villkor som gäller för deras deltagande. Regel nummer två innebär att alla deltagare som är med i en undersökning har rätt att själva bestämma över sin medverkan. Om det är så att elever ska undersökas och de är under 15 år måste samtycke från föräldrarna/vårdnadshavare inhämtas. Den tredje regeln innebär att de som medverkar i undersökningen har rätt att själv bestämma om de vill avbryta medverkan utan att det medför några negativa följder. Den fjärde och sista regeln handlar om att undersökningspersonen inte ska utsättas för någon form av påtryckning eller påverkan vid ett beslut att avbryta undersökningen.

Vi har framförallt använt oss regel nummer ett och två. Vi informerade dock de fem pedagogerna om vad de har för rättigheter när de valde att ställa upp på vår intervju. Eftersom vi har valt att fråga 42 elever om vad de tittar på först, texten eller bilden, fick vi skicka iväg ett papper för att få föräldrarnas godkännande. Samtliga vårdnadshavare har skickat tillbaka sitt godkännande.

4.6 Studiens målgrupp

Studien riktar sig till verksamma pedagoger, forskare och andra som kan ha ett intresse av att läsa om vilken betydelse bilden spelar vid nybörjarläsarens läslärande. Vi har genomfört denna studie då vi har sett, under vår utbildning och framför allt under våra VFU-perioder att eleverna i början av sitt läsande lägger stort fokus på bilder för att bilda sig en förståelse om vad de läst.

4.7 Studiens trovärdighet

En sak vi under arbetets gång har reflekterat över är huruvida litteraturen stämmer överens med dagsläget i skolan. Litteraturen som har berört bildens betydelse har ibland varit gammal och kanske inte uppdaterad med dagsläget. Ändå tycker vi att det som stod i de äldre böckerna var väsentligt trots sin ålder. Vi tycker dock att det finns möjlighet att utvidga och forska mer inom detta område. Eftersom alla pedagogerna var så eniga om att bilden har en stor betydelse för eleverna borde detta vara ett bra område att forska kring.

Böckerna som vi har valt att använda när det gäller läslärandet har varit relativt nya och innehållit relevant fakta. Som alltid när det gäller litteratur är det viktigt att vara medveten om att det författarna skriver som vi sen ska tolka och använda oss av kan vara meningen från författarens sida. Som alltid när man tolkar något som någon annan har skrivit bör man vara medveten om detta.

4.8 Bearbetning av data

Vi har gått igenom flera steg under vårt arbete med att bearbeta den data vi samlat in. Så här har vi gått tillväga:

Vi lyssnade på inspelningarna av våra intervjuer, reflekterade över hur de svarat och hur vi själva fungerade under intervjuerna.

Därefter skrev vi ut intervjuerna på papper.

I steg tre funderade vi på vad pedagogerna hade svarat på de frågor vi ställt.

Vi gjorde en matris över vår huvudfråga. Matrisen gjorde vi för hand på ett papper. Vi skrev vår huvudfråga överst på pappret och spaltade sedan upp pedagogernas namn så de fick varsin kolumn. Därefter skrev vi i vad varje pedagog sagt om vår fråga.

Det blev ett tydligt resultat som vi sedan sammanfattade i resultatdelen.

5 Resultatredovisning med reflekterande tankar

5.1 Inledning

I detta avsnitt tar vi upp resultatet från intervjuerna. Vi har utgått från vår frågeställning *Vilken roll spelar bilden i läslärandet för nybörjarläsaren?* Vi har lagt upp resultatredovisningen på följande sätt. Det börjar med en genomgång av vilken betydelse pedagogerna tror att bilden spelar för eleverna. Därpå följer resultatet från intervjuerna med eleverna. Sen tar vi upp hur pedagogen på olika sätt kan använda sig av bilden i undervisningen. Vi avslutar med att titta på vilken betydelse bilden spelar när eleverna väljer läsebok och det faktum att bilden minskar i betydelse ju bättre läsare eleverna blir.

Under intervjuerna insåg vi att det var viktigt för oss att definiera vad vi menar med bild för pedagogerna. Detta för att få så givande svar som möjligt och med tanke på att vi har avgränsat arbetet så att det enbart handlar om den illustrerade bilden.

5.2 Bildens betydelse

Alla de fem intervjuade pedagogerna upplever att bilden har en stor betydelse för eleverna vid deras läslärande. Se följande utsagor:

– Så att, jag menar det är ju en jättenyttan de har av bilden och av att kunna genom bilden, få stöd i vad det står och koppla ihop bild med orden. Det är ju faktiskt bilden som gör att man kan ge böcker till dem som inte kan läsa med en gång.
(personlig kommunikation, pedagog C, 2007-04-11).

Pedagog D sa:

– Eller den är ju grunden för dem som inte kunde läsa. När de kom i ettan är ju bilden det man fokuserar på, det är ju det man utgår ifrån.

(personlig kommunikation, pedagog D, 2007-04-12).

Även Pettersson (1991) bekräftar detta. Han menar att det är viktigt att anpassa bildspråket så att det passar just de tilltänkta eleverna och att svårigheten sen kan öka successivt. Under intervjuerna var alla pedagogerna eniga om bildens stora betydelse för eleverna när de börjar lära sig läsa.

För de elever som inte kan läsa eller skriva är både ord och bild bilder. Då har bilden en stor betydelse för de eleverna för förståelsen av innehållet. Eftersom det finns mycket bilder i läseböckerna kan man även ge de eleverna som inte kan läsa en bok. De lär sig då ordbilderna och tittar på bilderna för att få ihop ett sammanhang. Eleverna har stor nytta av att lära sig koppla ihop bilden med texten. Ofta är det även så att bilden är det som är det mest iögonfallande på ett uppslag, därför tittar nog eleverna ofta på bilden. En bild kan säga väldigt mycket (personlig kommunikation, Pedagog B, 2007-04-11). Ofta är det nog så att en bild lockar eleverna mer än vad en text gör.

Det upplevs nog också svårare att börja läsa ord där det inte finns någon koppling till en bild för nybörjarläsaren (personlig kommunikation, Pedagog A, 2007-04-11).

Pedagog B upplever det som att en bild är mycket lättare för eleverna att ta till sig jämfört med vad en text kan vara. Enligt henne kan en text uppfattas som kämpig och svår och en elev som inte är säker i sitt läsande kanske känner sig osäker eller tveksam till att klara av texten. Bilden ger eleven lite trygghet. Hon menar vidare att även om man inte kan läsa, kan man i de flesta fall läsa av en bild och förstå budskapet (personlig kommunikation, Pedagog B, 2007-04-11). Enligt en av de andra intervjuade pedagogerna är vissa elever inte mogna för att börja läsa och de tar då till sig bilden istället. De kan skapa sig en egen historia kring bilden och dess innebörd. De som börjar bli lite intresserade av bokstäver och av att läsa, tar även dem hjälp av bilden för att få bekräftelse på att de gör rätt (personlig kommunikation, Pedagog A, 2007-04-11). Alla intervjupersonerna var överens om att bilden framför allt var viktig för de eleverna som har svårt att lära sig läsa. När de eleverna ska börja läsa använder pedagogerna sig av bilderna i böckerna för att locka eleven till läsning och för att eleven ska känna att han/hon kan läsa.

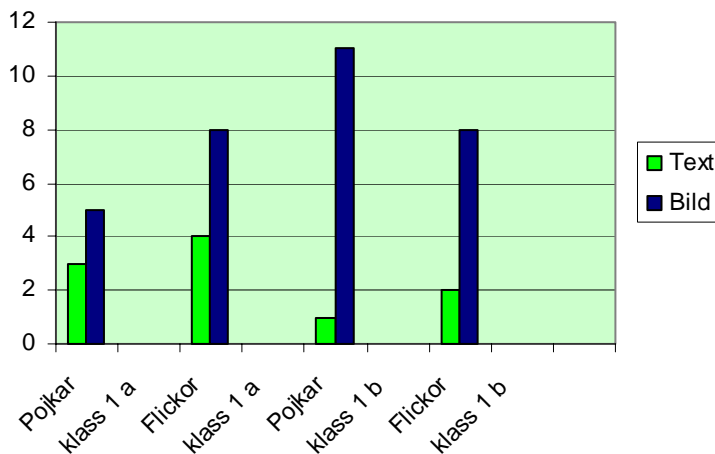
Ofta kan det vara så att en elev läser några meningar och sen stannar upp för att granska bilden. Om eleven tycker att det den läst verkar stämma överens med bilden fortsätter eleven nöjt att läsa vidare i texten. Bilden blir då som ett slags facit där eleven upplever att den kan rätta sig själv. Eftersom eleven kan rätta sig själv med hjälp av bilden kan detta stärka elevens självförtroende och lusten att läsa kan öka (personlig kommunikation, Pedagog E, 2007-04-12).

5.3 Inblick hos eleverna

För att få en liten inblick i hur eleverna ser på bilden jämfört med texten valde vi att fråga 42 elever, som alla går i år ett, vad de tittar på först - texten eller bilden. Vår förförståelse innan vi pratade med eleverna var att de skulle säga att de tittade på bilden först. Vi valde att sammanställa svaren klassvis, men även uppdelat mellan pojkar och flickor för att se om det finns någon skillnad mellan könen.

Vi valde ett uppslag ur en bok som heter *Fullt medflugor i klassen*, som är skriven av Ulf Stark och Mati Lepp (bil. 3). Uppslaget vi valde bestod av text på den vänstra sidan och bild på den högra. Anledningen till att vi valde att ha bilden på den högra och inte på den vänstra var för att vi tror, likt Pettersson (1991) att det är mest naturligt att först titta på den vänstra sidan eftersom vår läsriktning är från vänster till höger. Vår förförståelse innan vi pratade med eleverna var att de skulle svara att de tittade på bilden först vilket gjorde att vi inte ville placera bilden på den vänstra sidan som vi tror att ögat faller automatiskt på.

Se resultatet i följande figur:

Figur 1. Figuren visar resultatet av intervjuerna med 42 elever.

Resultatet visar att eleverna tittar på bilden först. Det visade sig också inte finnas någon betydande skillnad mellan pojkars och flickors svar. Trots att det är dubbelt så många flickor i B-klassen som säger att de tittar på texten först jämfört med vad pojkarna säger, anser vi att det är en för liten urvalsgrupp för att kunna påvisa några större skillnader. Det som däremot är intressant att fundera över är varför det i A-klassen är sju elever som säger att de först tittar på texten, jämfört med B-klassen där det enbart är tre elever som säger texten. En anledning kan vara att A-klassen uppfattas som mer skötsam än vad B-klassen gör, men detta är endast ett hypotetiskt antagande.

Under tiden vi pratade med eleverna satt en av oss och tittade på elevernas ögonriktning då frågan ställts till dem och boken vändes. Det visade sig att det var bara en av de tio elever som sa att han/hon tittade på texten verkligen tittade på texten först, resten tittade på bilden en liten stund innan de tittade på texten och slutligen svarade ”texten”. Vi tror att en anledning till att en del av eleverna ändå sa att de tittade på texten först kan beror på att dessa elever har kommit långt i sitt läslärande och därmed tror att det förväntas av dem att de ska titta på texten innan de tittar på bilden. Att säga att de tittade på texten först kan få dem att känna sig duktiga och stora. Detta bekräftade även pedagog E under intervjuerna. Hon sa_

– Den startar ju tankarna. Samtidigt när man sen läser så ser man ju på dem som kan läsa att de tittar på bilden och även då får bekräftelse på detaljer som det de läst.
(personlig kommunikation, pedagog E, 2007-04-12).

5.4 Användandet av bilden i läslärandet

Bilder används mycket i läslärandet. Ofta får eleverna titta på bilder och leta efter olika saker som börjar på den aktuella bokstaven. Det finns speciella planscher som finns framme i klassrummet hela tiden och som eleverna sen kan gå och titta på. Bilderna används för att få eleverna att analysera orden och se vilka bokstäver de innehåller för att ge dem en förståelse för hur ord sätts samman (personlig kommunikation, Pedagog C, 2007-04-11). Det är även viktigt att prata mycket med eleverna om vad som händer på bilderna. En diskussion kring bilden där eleverna får tänka och fundera lite skapar ofta en bra förståelse för innehållet. Det är viktigt att det inte blir en massa tragglande när det gäller att läsa böcker, eleverna ska få uppleva att det är en bok med ett spännande innehåll (personlig kommunikation, Pedagog B, 2007-04-11). Leimar framhåller vikten av att även använda sig utav de bilder som eleverna själva bär med sig, ritar och namnger. De bilder kan används som verktyg i den fortsatta läslärandeprocessen genom att pedagogen får en tydlig bild över var eleverna befinner sig i dess begrepps- och bildningsprocess (Jonsson, 2006).

Användandet av storbok kom upp i många diskussioner under intervjuerna. Storbok kan användas på många olika sätt. Pedagogerna berättade under intervjuerna att de använde storböckerna till att hitta ord, titta på bilder, gå igenom grammatik och så vidare. Användningsområdena är nästan obegränsade och det är bara fantasin som sätter stopp för användandet. Bilderna som finns i storböckerna väcker många tankar och funderingar hos eleverna. De kan sitta och titta på bilderna länge och fundera på vad som ska hända. Vid användandet av storböcker finns det även möjlighet att prata om bokstäver, meningar och dess uppbyggnad (personlig kommunikation, Pedagog C, 2007-04-11). I Trulles ABC finns även där bilder som används för att hitta bokstäver och spåra ljud. Eleverna får möjlighet att lära sig analysera bilderna och verkligen titta på vad de innehåller (personlig kommunikation, Pedagog E, 2007-04-12).

5.5 Bildens betydelse vid val av bok

Alla fem pedagogerna påpekade att när eleverna väljer böcker som de ska läsa utgår de från bilderna. När det är dags för de elever som inte kan läsa att välja bok, är det viktigt att det är en bok som har mycket bilder och att bilderna stämmer väl överens med vad som står i texten (personlig kommunikation, Pedagog C, 2007-04-11). Det får gärna vara böcker där det förekommer upprepningar där meningen börjar med samma fras på varje sida, exempelvis *Här är...* och bilden samtidigt visar föremålet och inget annat. Eleverna förstod till slut att bilden och texten hörde samman och det som stod sist i varje mening var det som avbildades bredvid (personlig kommunikation, Pedagog D, 2007-04-12).

Enligt pedagogerna väljer eleverna böcker med bilder som väcker deras intresse och nyfikenhet. Pedagog D reflekterade över detta under intervjun.

– ...men nu går det över till att bilden inte är lika viktig längre för nu kan de liksom läsa och skriva ganska bra och då blir inte bilden lika viktig nu [...] men det är ju bara för att de kan läsa och då behöver de ju inte bilder, nu gör de istället inre bilder men då behövde de ju bilderna för att förstå sammanhang och det är ju A och O och utan bilder så hade de ju inte kommit långt.
(personlig kommunikation, Pedagog D, 2007-04-12).

Även pedagog C funderar kring detta.

– Så väljer vi tillsammans ut en bok och då väljer vi ut en bok och de som inte läser alls då väljer vi ut en bok som har mycket bilder som stämmer överens med texten och som bygger på upprepning då. Sen så får de helt enkelt börja läsa, jag berättar för föräldrarna att de ska läsa varje dag.

(personlig kommunikation, Pedagog C, 2007-04-11).

De bilder som lockar eleverna är ofta bilder där barn finns illustrerade. Bilderna ska gärna vara händelserika och om det är barn det handlar om ska de gärna hitta på lite bus. Med händelserika bilder ska det vara rörelse i bilden och eleverna vill gärna känna igen sig i situationen som återspeglas. Alternativt ska böckerna handla om djur. Djurböcker är ofta väldigt populära bland eleverna (personlig kommunikation, Pedagog B, 2007-04-11). Det kan också vara bilder som kan vara väldigt fina och fint målade som väcker elevernas lust. Även roliga detaljer på bilderna lockar en del elever. Gemensamt för alla elevers val är att de hellre väljer böcker som har bilder som är i färg än de som är svartvita (personlig kommunikation, Pedagog C, 2007-04-11). Samtidigt kan det bero på vilken elev det handlar om. För de elever som har koncentrationssvårigheter kan det bli ett hinder när det är för mycket detaljer och det händer för mycket på bilden. Deras koncentration på läsningen försvinner och bilden blir det som tar tid och kraft för dem. De eleverna kanske behöver bilder som är mer stilrena och enkla, utan för mycket intryck (personlig kommunikation, Pedagog D, 2007-04-12). Detta stärker Åkerblom i sin forskning. Han menar att elever som har någon form av koncentrationsproblem kan bli distraherade av bilderna vid läsningen. Enligt vad han har kommit fram till verkar en del elever ha det svårare att arbeta med både text och bild på samma gång. Det kan kanske bero på att hjärnan kan bli överbelastat med information när den ska arbeta med flera enheter samtidigt (Lindö, 1994).

5.6 Bildens betydelse minskar

Ju bättre eleverna läser, desto mindre viktig blir bilden för förståelsen av texten. Detta visar sig genom att eleverna väljer böcker där det inte finns så mycket bilder och där det gärna är text på hela sidorna. Eleverna har lärt sig att göra inre bilder istället och därför behöver de inte de färdiga illustrationerna som finns i boken. Enligt pedagog D har hon märkt detta tydligt på sina elever i klassen. Under år ett var bilden väldigt viktig för många och de valde böcker där det fanns mycket bilder. Under år två har de sen övergått till att välja böcker med mera text. Samtidigt säger hon att utan de första böckerna med mycket bilder, hade de idag inte kunnat välja böckerna där det inte finns bilder. Bilden har alltså varit A och O för många elever och deras läslärande (personlig kommunikation, Pedagog D, 2007-04-12).

Även pedagog E är inne på detta. Hon säger att bilden är utgångspunkten i början av läslärandet, det är från bilden man utgår. Samtidigt säger hon att ju mer läsningen befast så blir bilden mindre och mindre betydelsefull för eleverna (personlig kommunikation, pedagog E, 2007-04-12).

5.7 Studiens huvudresultat/slutsatser

Våra slutsatser efter studiens genomförande är att pedagogerna tror och vet att bilden spelar stor roll för elevernas läslärande. Det som framkom tydligt under intervjuerna var att pedagogerna inte tidigare har reflekterat över vilken roll bilden egentligen har. Bilden ger eleverna chansen att på ett tydligt och enkelt sätt få bekräftat att de har läst rätt i texten. Alla pedagogerna var eniga om att eleverna använder bilderna som ett slags facit. Bilden används som en form av självvärtningsmall där eleven kan rätta sig själv.

Det framkom även under intervjuerna att bilden betyder olika mycket för olika elever. För elever som har svårt att koncentrera sig, kan bilden nästan vara ett hinder för läsningen. De eleverna får då lägga så mycket energi på att titta och tolka bilden att det inte finns någon energi kvar till att läsa texten. Det visade sig också att bildens betydelse minskar allt eftersom eleverna blir allt bättre läsare. Ju bättre läsare eleven är desto mer text vill eleven att det ska vara i boken.

Elevernas svar på vår fråga, *Vad tittar du på först, bilden eller texten?* visade sig ge intressanta upplysningar. Det vi upplevde som mest intressant var att nästan alla eleverna tittade på bilden först. Vi uppfattade att när eleverna kände som duktiga läsare väljer de att svara att de tittar på texten först, för att de känner att det är det svaret de ska ge till de vuxna.

6 Diskussion

Vår förförståelse innan vi började skriva var att bilden spelar en stor roll för eleverna när de ska börja läsa. Detta har bekräftats av både litteraturgenomgången och även de svar vi fick från verksamma pedagoger vi intervjuade. Samtidigt har det visat sig vara ett relativt outforskat område. Vi har uppmärksammat att det inte finns så mycket litteratur som berör vårt valda ämne. Detta kan tyckas anmärkningsvärt då resultatet vi har kommit fram till pekar mot att bilden spelar en otroligt stor roll vid läslärandet för nybörjarläsaren.

6.1 Metoddiskussion

6.1.1 Intervjuerna

Som vi tidigare nämnt valde vi att genomföra en intervjuundersökning istället för en enkätundersökning då vi trodde att detta skulle ge oss mer personliga svar och även ge oss chans till att ställa följdfrågor. Detta tycker vi nu i efterhand fortfarande var rätt beslut då vi vid några tillfällen fick ställa följdfrågor till intervjupersonerna för att få dem till att utveckla sina svar.

Alla pedagogerna var relativt samstämmiga i sina svar. Dock märkte vi i intervju svaren att det fanns en skillnad att se på elever och deras lärande mellan pedagogerna. En anledning till detta tror vi kan ha påverkats av vilken utbildning de har. En av de intervjuade pedagogerna har ingen lärarutbildning och det märktes tydligt. För oss blir det tydligt att alla elever borde ha rätt till adekvat utbildade pedagoger under sina skoldagar. Skillnaden upplevde vi vara att pedagogerna inte kunde knyta det de gjorde i verksamheten till någon form av teoretisk grund.

Vi tycker inte att vi kan se någon skillnad i svaren som kan härledas till hur länge pedagogerna har varit verksamma.

6.1.2 Fråga till eleverna

Det var mycket intressant att prata med eleverna ute på skolan. Vi frågade alla elever samma fråga: *Vad tittar du på först, texten eller bilden?* De allra flesta eleverna svarade att de tittade på bilden först. Det vi fann intressant var de som svarade att de tittade på texten först. Intressant att fundera över är varför det visade sig vara fler från den ena klassen som svarade att de tittade på texten först jämfört med den andra. Vi tror att de elever som svarade att de tittade på texten först har kommit ganska långt i sitt läslärande. De känner att de behärskar läsningen och att de är så ”stora” att de kan läsa och därför inte längre behöver bilden.

Vår fråga till eleverna var om de tittar på texten eller bilden först på ett uppslag där det fanns bägge delar. Vårt val av bild kan ha betydelse för hur eleverna svarade på vår fråga. Vi hade valt att inte ha bilden på den vänstra sidan eftersom vi inte ville att bilden skulle vara på den sida som det är mest naturligt att titta på först då vår läsriktning här i västvärlden är från vänster till höger (Pettersson, 1991). Trots detta sa de flesta elever att de tittade på bilden först. Detta stämmer ju överens med det som vi trodde från början, att eleverna tittar på bilden först. Vi bör lägga till att på den bild vi valt så är det en kvinna i en stor röd klänning som breder ut sig över större delen. Detta kan ha påverkat elevernas svar. Klänningens storlek och dess starka färg kan ha gjort att det var det första som ögonen drog sig till.

I vårt resultat kan vi se att det skiljer sig en del i svaren mellan de två klasserna. I A-klassen är det sju elever som säger att de tittar på texten först medan det i B-klassen bara är tre elever som säger detsamma. Detta tror vi kan bero på att A-klassen uppfattas som mer skötsam än vad B-klassen gör. Det kan även bero på att dessa elever har kommit längre i sin läsutveckling än vad de har i B-klassen.

6.2 Resultatdiskussion

6.2.1 Bildens betydelse

Det vi har kommit fram till är att bilden spelar en otroligt stor roll för nybörjarläsaren. Enligt Kåreland och Werkmäster (1976) kan en bild ofta förmedla mer än vad en text kan göra. Bilden ger eleven trygghet och en chans att kunna läsa texten även om han/hon inte har lärt sig läsa bokstäver och ord ännu. Eleven använder gärna bilden för att kontrollera att den har läst rätt. Bilden blir som ett facit för många elever där de finner en trygg bas att utgå från i sin läsutveckling. Att som pedagog använda sig av bilden vid läslärandet ger fler elever chansen att hänga med och förstå innehållet i en text och senare även bygga sin läsning på förståelsen av bilden.

Enligt Allard, Rudqvist och Sundblad (2001) styrs avläsningen hos eleverna av förförståelsen. Bilden fångar vår uppmärksamhet och gör att vi omedvetet får vissa tankar kring texten som det hör ihop med. Därför är det viktigt att bilden verkligen visar vad som ska speglas i texten. Om bilden inte stämmer överens med texten kan nybörjarläsaren läsa av fel.

Den bästa nybörjarbilden är den som har enkla bilder som tydligt och klart speglar ett föremål från texten. Det ska gärna vara en bok som innehåller samma fras på varje sida men föremålet har bytts ut. Bilden ska då visa vad föremålet är för något och eleven får en möjlighet att "läsa" boken själv. Många av de pedagoger vi intervjuade sa att det är tack vare bilden som man kan ge en bok till en nybörjarläsare. Detta kan göra så att eleven känner sig stor och duktig och får ett stärkt självförtroende och lust till vidare läsning.

När eleverna har kommit en bit i läslärandet avtar bildens betydelse för deras förståelse. Eleverna vill dock gärna ha kvar bilden för att kunna kontrollera och rätta sig själva i läsandet. Bilderna som då väcker elevernas intresse är ofta händelserika, detaljrika och färgglada. Under intervjuerna stod detta klart för många av pedagogerna. De ansåg att eleverna själva, när de kommit ganska långt i läsningen, väljer bort bilden mot böcker med mycket mera text i.

6.2.2 Bilden som ett hinder

För de elever som av någon anledning har svårt att koncentrera sig så kan händelserika bilder vara ett hinder för deras läsutveckling. Detta är något som Åkerblom håller med om. Han menar att elever med koncentrationssvårigheter kan ha svårt för att arbeta med text och bild på samma gång eftersom de blir distraherade (i Lindö, 1994). Även Lundberg (i Jonsson, 2006) menar att bilderna stimulerar fantasi och känslor hos eleverna och för de elever som redan har svårt att ta in för mycket intryck kan det bli för mycket. Bilden kan ge eleven svårt att ta in texten. Det kan även vara så att eleven väljer att gissa sig till innehållet i texten med utgångspunkt från bilden, istället för att ljuda sig fram.

Vi anser inte att vi som blivande pedagoger ska för den sakens skull välja bort bilder i vår undervisning. Det vi menar är att vi istället ska individualisera vår undervisning till varje elevs behov, för att ge dem så bra förutsättningar som möjligt i deras läslärande. Vi tror fortfarande att bilden är ett otroligt stort hjälpmedel för de elever som inte störs av bilderna när de är i början av sitt läslärande. Även Pettersson (1991) skriver om att bilden har en betydligt större genomslagskraft än vad texten har samt att den påverkar oss mer.

6.3 Hur kan bilden användas i undervisningen?

Det är viktigt att använda sig av bilden i undervisningen. För många av de elever som har det lite svårt att lära sig läsa är bilden ett otroligt viktigt stöd i deras läslärande. Som pedagog är det därför viktigt att använda bilden och prata med eleverna om bilderna för att på så vis försöka nå så många elever som möjligt. Vygotskij anser att lärande sker i ett socialt samspel tillsammans med andra, därför är det viktigt att visa för eleverna att det finns flera olika sätt att tolka en bild på. Genom att ta upp och diskutera kring bilden i elevgruppen visar man på de olika tolkningar som kan göras. Även Kåreland och Werkmäster (1976) diskuterar vikten av att lära eleverna att en bild inte har några riktiga tolkningar. De anser att det är skolan och förskolan som har en viktig roll att lära eleverna detta.

Kåreland och Werkmäster (1976) påtalar att för eleverna är bildspråket lika viktigt som det talade språket. För eleverna är bilden ett betydelsefullt kommunikationsmedel. Det de ser upplever de ofta engagerat och intensivt. Det man bör tänka på som pedagog är att ta tillvara på detta och använda mycket bilder i undervisningen. Att göra miljön runt omkring eleverna rik på bilder är ett bra sätt att förmedla vikten av bildens betydelse.

Lindö (1994) menar att det är en svår process att lära sig läsa. Det är viktigt att använda sig av meningsfulla ord och meningar för att ge eleverna en känsla av sammanhang. Bilden är då viktig för förståelsen. Det är även viktigt att bild och text hör ihop och kompletterar varandra för att skapa harmoni för eleverna vid läslärandet.

Det framkom tydligt under intervjuerna att pedagogerna använder sig av bilderna i läsundervisningen. Dock hade de inte reflekterat över varför de gjorde det eller över vilken betydelse bilden har för eleverna. Alla de fem intervjuade pedagogerna var alla eniga om att det är bilden som gör att man kan ge eleven som inte kan läsa en bok. Det är tack vare bilden som de eleverna också lär sig läsa.

I kursplanen för svenska står det att eleven ska få en möjlighet att utveckla sin förmåga att läsa men även att tolka och förstå texter av olika slag. Även kursplanen i bild tar upp vikten av att kunna läsa och bli medveten om att bilden är ett språk och att den spelar en stor roll i olika sammanhang. Eleverna ska ges möjlighet att utveckla en förmåga att analysera och kunna samtala om bilder och förstå att bildens betydelse av att skapa mening och innehåll utöver det som texten ger. I dagens samhälle sker mycket av kommunikationen i olika medier med hjälp av bilder. Det ställer stora krav på skolan och pedagogerna att lära eleverna lära sig tolka och förstå bilderna.

6.4 Förslag på fortsatt forskning

Vi anser möjligheterna att forska vidare inom detta område som stora. Det är, som vi tidigare skrivit, lite forskat kring ämnet idag. Vi anser att det skulle vara intressant att fortsätta undersöka hur eleverna använder sig av bilden när de läser och på vilket sätt man som pedagog kan utnyttja bilden under läslärandet.

7 Litteraturlista

- Allard, Birgitta. Rudqvist, Margret & Sundblad, Bo. (2001). *Nya Lusboken*. Stockholm: Bonnier.
- Björk, Maj & Liberg, Caroline. (2006). *Vägar in i skriftspråket tillsammans och på egen hand*. Stockholm: Natur och kultur.
- Dannebjörk, Camilla; Högman, Charlotte; Nilsson, Emma; Ljungqvist, Kajsa & Simonsson, Mia. (2006). *Utanförskap eller Gemenskap – så kan pedagoger förebygga utanförskap i en barngrupp*. B-uppsats, 5 poäng, Göteborg; Göteborgs universitet.
- Dysthe, Olga. (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Ekström, Susanna & Isaksson, Britt. (2000). *Bildglädje och Läslust*. Falun: En bok för alla.
- Englund, Göta & Jönsson, Bodil. (2006). *Att lära barn läsa*. Uddevalla: Uppsjö Läromedel.
- Gilje, Nils & Grimen, Harald. (2004). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Fridell, Lena(redaktör); Cavallius, Gustaf; Hammar, Ulla; Josefsson, Birgitta; Lindgren Fridell, Marita; Nordström Z, Gert; Rossholm, Margaretha; Stjärne, Kerstin. (1982). *Bilden i barnboken*. Falköping: Gothia: Göteborg.
- Hansson, Hasse, Karlsson, Sten-Gösta & Nordström, Gert Z. (1999). *Bildspråkets grunder*. Trelleborg: Liber.
- Jonsson, Carin. (2006). *Läsningens och skrivandets bilder*. Umeå: Umeå universitet.
- Kåreland, Lena. (2001). *Möte med barnboken*. Uddevalla: Mediaprint.
- Kåreland, Lena & Werkmäster, Barbro. (1976). *Möte med bilderboken*. Kristianstad: Liber.
- Liberg, Caroline. (2006). *Hur barn lär sig läsa och skriva*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindö, Rigmor. (1994). *Sagoskolan*. Karlshamn: Gleerups.
- Lundberg, Ingvar. (2006). *Alla kan lära sig läsa och skriva*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Läraryrket (2004) *Lärarens handbok (Lpo 94)*. Solna
- Längsjö, Eva & Nilsson, Ingegärd. (2005). *Att möta och erövra skriftspråket. Om läs- och skrivlärande förr och nu*. Lund: Studentlitteratur.
- Pettersson, Rune. (1991). *Bilder i läromedel*. Göteborg: Graphic System.

- Sparrman, Anna. (2002). Visuell kultur i barns vardagsliv – bilder, medier och praktiker. Linköping: Linköpings universitet.
- Stark, Ulf & Lepp, Mati. (2003). *Fullt med flugor i klassen*. Stockholm: Bonnier
- Stukát, Staffan. (2005). Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap. Lund: Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartementet. *Kursplanen i bild*. Internet 2007-05-16
<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=23&skolfom=11&id=3869&extraId=2087>
- Utbildningsdepartementet. *Kursplanen i svenska*. Internet 2007-05-16
<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=23&skolfom=11&id=3890&extraId=2087>
- Vetenskapsrådet. (2002). Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning.

Hej

Vi är två lärarstudenter som läser vår sista termin på utbildningen. Vi håller på att skriva vårt examensarbete. Vårt arbete handlar om vilken betydelse bilden har när barn lär sig läsa. Vi undrar om vi kan få ställa följande fråga till Ert barn:

”Vad tittar du först på – texten eller bilden?”

För att få fråga barnen behöver vi tillstånd från Er föräldrar. Vi skulle vara tacksamma om ni fyller i lappen här under och tar med den till klassföreståndaren så snart som möjligt.

Med vänliga hälsningar
Emma Nilsson och Camilla Norén

Har ni några frågor går det bra att höra av sig,
XXX – XX XX XXX Emmas mobil

✂ _____

Ja, vi **tillåter** att vårt barn svarar på frågan.

Nej, vi **tillåter inte** att vårt barn svara på frågan.

Barnets namn: _____

Vårdnadshavares underskrift: _____

Vårdnadshavares underskrift: _____

Intervjufrågor

Inledande frågor

Vad heter du?

Hur länge har du arbetat som lärare?

I vilken årskurs undervisar du idag?

Beskriv hur ditt klassrum ser ut?

Huvudfrågor

Vilka läromedel använder du i svenskan?

Varför?

Vad tror du bilden har för betydelse för barnen i början av deras läslärande?

Hur arbetar du med det begynnande läslärandet?

Vad tror du barnen tittar på först, texten eller bilden?

Varför?

Tror du barnen uppfattar samspelet mellan text och bild i början av deras läslärande?

Vilka för- och nackdelar ser du med att arbeta med bilden i läslärandet?

- Mamma suckade.
- Jag sätter väl på mej den gröa
dräkten, då, sa hon.
- Det är inte bara det, sa jag.
- Vad är det mer då? frågade
hon.
- Det är själva tiden, sa jag.
Hon tittade på klockan. Sedan
slog hon händerna för ansiktet.
- Åh kära nån, nu kommer vi
för sent, utbrast hon.

